

Літературно-наукова бібліотека

Українська. 34.

ЯК Я СТАВ
БАЗЕННИМ РАДІКАЛОМ.

Написав

Іван Франко.

(Видає ред. Життя і Слова).

Ціна 10 кр.

ЛЬВІВ 1897.

З друкарні Інст. Ставропільського,
під зарядом Йосифа Гугара.

Бібліотека ДДУ
імені Івана Франка

Х

38
с (чкр)
783

ЯК Я СТАВ
КАЗЕННИМ РАДІКАЛОМ.

196079

Написав
Іван Франко.

ЛВВІВ 1897.
З друкарні Інститута Ставропігійського,
під зарядом Йосифа Гузара.

Бібліотека ДДПУ
імені Івана Франка

Отсе при божій помочи при кінці 1896 року я став „казеним радикалом“. Так недавно ще я був тільки деструктивним елементом, радикальним агітатором, найбільшим ворогом не тільки „porządku społecznego“ (по думці кс. Я. Бадені), але також теперішнього правительства, а тут на тобі! „Казенний радикал!“ голосить „Галичанин“, а за ним і „Дѣло“ встидливо як стара простітутка а солоденько як люкреція шепче: „Може се для того д. Франко так поступає, що йому обіцяли мандат“. Щож властиво стало ся? Як поступає д. Франко? Хоча я не є жадна „політична особа“, то про те позволю собі отсих кілька сторінок заняти хоч в частин своєю особою вже

хоча би в тій цілі, щоби пояснити бодай тим, хто бажав би ясно видіти діло (таких у нас тепер якось раптом дуже мало зробило ся!), як і через що я дійшов до тої слави, що мене назвали „казеним радикалом“ і обіцяли міні (опозиціоністи!) мандат з ласки гр. Бадені.

Почала ся історія в товаристві імені Шевченка. Читателі „Життя і Слова“ пригадають собі, що я писав ще в юлі і сентябрі про нетактовний лист о. Стефановича, котрим той скликав своїх сторонників на збори тов. ім. Шевченка, бо мовляв, Барвіпчукісти хочуть викинути „Діло“ з друкарні товариства, і про нетактовне опубліковане того листу в „Буковині“. Там я не входив в те, чи справді „Діло“ причинює товариству ім. Шевченка які страти, чи ні, а противно, уважав цілу публікацію „Буковини“ за злосливу і майже ні на чім

не основану сплітку, а лист о. Стефановича тільки за річ незручно стилізовану, з котрої „при добрій волі можна би чогось такого догадувати ся“ (т., 66—67) Та там же я сконстатував, що тов. ім. Шевченка „стоїть на двох стовпах: один — се друк книжок шкільних, а другий — се невеличка субвенція сойму і міністерства“. А в сентябрі, полемізуючи з д. Барвінським по поводу тзв. концесій і виказавши їх дрібноту, я згадав і про тов. ім. Шевченка і писав, „що обіцяючи на 1896 р. міністерської субвенції для тов. ім. Шевченка не вставлено в бюджет і що в кінці віцепрезидент Ради шк. кр. Бобжинський прямо загрозив товариству, що відбере йому друк шкільних книжок і постарася о відібране субвенції (а він се може зробит!), коли товариство сяк чи так буде на далі підпирати політичні видавництва, головнож „Дяло“ (стор. 166).

Я був перший, що заговорив от-верто про сю справу і щиро обурював ся на цовокуреників, як вони могли допу-стити д.Бобжинського мішати ся вдома-шні справи товариства і ще причинюва-ти товариству матеріальну шкоду жада-ючи, щоби воно по було ся друкування „Дѣла“. Розуміє ся, я не вдоволив ся паперовим обуренем. Бувши на зборах тов. ім. Шевченка вибраним на заступни-ка голови секції філологічної і маючи право в неприсутности голови секції (проф. Стоцького) бувати на засіданнях виділу товариства, я тодіж підніс сю справу на виділі і обернув ся до го-лови з запитанем, чому він від разу не віцпер інсинуацію, буцімто товари-ство попирає „Дѣло“, чому не переко-нав д. Бобжинського, що се неправда? „А тому, — відповів на мєє запитанє д. Барвінський здвигаючи плечима, — бо я не міг сего зробити, бо се таки пра-вда. Товариство перед трьома роками

було в такім положеню, що стояло на краю банкрутства. „Дѣло“ винно нам було 8000 гульд. і як би ми не були ді стали тих субвенцій і друку шкіль-них книжок, товариство було б му-сіло упасти. Тільки діставши сю уря-дову підмогу ми могли приступити до конверсії довгу „Дѣла“ і вчинили се в той спосіб, що за даних нам 1000 гульденів готівкою ми відписали з довгу „Дѣла“ 2000 гульд., т. є. 1000 гульд. по всій формі дарували „Дѣлу“, а реш-ту покрили тим, що взяли від „Дѣла“ книжки „Найзнаменитших повістей“ і довжиків за ті повісти на суму 4000 гульд. Коли б я се все показав д. Бо-бжинському, то аж тоді він мав би під-ставу відібрати нам субвенцію“. „Якуж підставу може він мати до такої грозь-би?“ питав я далі і д відав ся, що д. Бобжинський по пр сту покликав ся на статут товариства, де говорить ся тільки про плеканє і розвиванє па-

уки, а далі покликав ся на польський заклад Оссолінських, котрому також дано наклад шкільних книжок під тою умовою, щоби в друкарні закладу не друкували ся ніякі часописи політичні.*) Тут очевидно я побачив, що справа стоїть далеко гірше, ніж міні зразу здавало ся. Знаючи троха д. Боб-живського виділові ані на хвилю не сумнівали ся про те, що грозьбу свою він сповнить, а з другого боку адміністратор друкарні додав, що те-

*) Пізнійше, будиши у Відні, я з уст проф. Ягіча довідав ся, що се не в ніяка спеціальна польська інтрига, але загальний usus в Австрії і що напр. Югословянській Академії в Загребі тільки для того відмовляє сойм субвенції, що ві видана друкують ся в друкарні хорватської Матиці, де друкують ся також політичні газети. Звісно, Югословянська Академія, заснована жертвами Штросмаєра і по князівськи ним підпомагана може спокійно існувати без субвенцій, тай то брає їх відчуває дїтєливо.

перішній стан рахунків „Дѣла“ представляє ся знов не найкраще. Зі старого довгу 8000 лишило ся по конверсії ще 2000. Надто виділ дав спілці „Дѣла“ ще кредит (так зване *respit*) 800 гульд на рік з тою умовою, що коли би несплачений довг в році перейшов понад 800 гуль., виділ товариства має право зараз виповісти „Дѣлу“ друкарню і спілка „Дѣла“ зобов'язала ся письменним реверсом, що в такім разі прийме виповідь і до 14 днів уступить ся з друкарні. І щож стало ся? Від часу виставлення того реверсу (1884 р.) аж до тепер біжучий довг „Дѣла“ в друкарні ніколи не спадав до суми 800 гуль., а завсїгди були значно вищий, і тепер доходять уже до 1800 гуль. і є надія, що до кінця року весь довг „Дѣла“ буде виносити знов зо 4000 гуль. Адміністратор запитував виділ, що має чинити далі, а міні лишило ся хіба запитати,

для чого виділ доси не сповнив уже дарно того, що загрожено „Дѣлу“ ще в 1894 році? Д. Барвінський признав ся, що годі було виділови на се рішити ся: всі бояли ся крику, який би із за сего підняв ся і лишали сю справу в завішеню, поки тепер лист о. Стефановича опублікований в Буковині не викликав вовка з ліса, а загроза п Бобжинського не поставила виділ у безвихідне положене.

Як вийти з сего положеня без скандалу? Виділ згодив ся попробувати посередньої дороги і виделегував д-р Борковського і мене до спілки „Дѣла“ с просьбою, щоби спілка бачучи безвихідне положене сама згодилася вимовити друкарню товариству Шевченка і перенесла друк „Дѣла“ деінде. На засіданю спілки о Стефанович виступив з думкою, що тов. Шевченка властиво заложене на те, щоби підпирало своїм коштом усякі народні

видавництва, против чого я виступив покликаючись на спомини пок. Драгоманова, що Товариство первісно мало бути літературно-науковим. Остаточню спілку не пристала на пропозицію виділу і відповіла йому, що не бачить причини шукати для „Дѣла“ іншої друкарні. В відповідь на се виділ ухвалив виповісти з ним роком друковане всім політичним часописям, а власне „Дѣлу“, „Батьківщині“ і „Правді“. Коли про сю постанову повідомлено спілку „Дѣла“, 16 членів її, що zarazом є членами тов ім. Шевченка, зажадали скликаня надзвичайного загальног. збору Товариства. Виділ по статуту мусів се зробити, та маючи і без того на собі обовязок скликати надзвичайні загальні збори для зміни статута, злучив обі ті справи до купи.

Треба ще тут сказати кілька слів про ту зміну статута. Дотеперішній статут тов. ім. Шевченка, хоч зрефор-

мований супроти старого Сушкевичівського, та все таки зупинив ся на половині дороги між звичайним товариством доступним для всякого, а товариством науковим Розділено в нім працю адміністраційну від наукової: першу відає виділ, друга веде ся в секціях. Та проте відносини між виділом і секціями досить неясні. Членом товариства може бути всякий, кого прийме виділ; виділ обов'язаний прийняти всякого, хто зложить вкладку, отже про наукову кваліфікацію членів нема мови. З тих членів вибираєть ся виділ і всі ті члени по статуту мають право а навіть обов'язок належати до секцій. Така постанова *de jure* відбирає секціям науковий характер, бо виділ міг би доняти приймати людей без ніякої кваліфікації, ті могли би ввійти в секції і своїми голосами зупинити там усяку наукову роботу. Та й ще одно: виділ завідуючи маєтком товариства держить

ую наукову роботу секцій у своїх руках: не схоче, то не дасть грошей на друковане праць секційних — і вся робота секцій іде до архіву або й зовсім уриває ся. Щоби се прояснити, виділ предложив був на останніх загальних зборах проєкт нового статута, в котрім розрізнено було членів звичайних іменованих виділом за пропозицією секцій і вільних від плачення вкладок і членів пенуерантів, котрі би за встановлену виділом ціну одержували видання товариства, але впрочім на ведене діл у товаристві не мали би ніякого впливу. Сей проєкт видав ся многим членам занадто радикальним; дехто почав думати, що се вигадка Барвінчуків обчислена на те, щоби витиснути з товариства всяку опозицію і взяти товариство в свої руки. Загальні збори відкинули сей проєкт і вибрали комісію зложеноу з д-ра Костя Левіцького, д-ра Федака і мене, щоби та враз іс

комісією, що укладала сей проєкт, переглянула його і предложила надзвичайним зборам новий проєкт статута. Комісія впрозумівши провідну думку проєкту (головним єго автором був проф. Грушевський) згодила ся з нею, та троха змоліфікувала єї, бажаючи з одного боку запевнити секціям характер в повні науковий, а з другого притягнути до товариства як найбільше число руської інтелігенції. За для того в новім проєкті статута розріжнено членів дійсних, звичайних і почесних, а між дійсними і звичайними покладено таку різницю: дійсних іменує виділ за пропозицією одної з секцій, вони вільні від вкладок і одержують за дармо (resp. за свої наукові праці) видання товариства і мають надто в справах адміністраційних такі самі права, як члени звичайні; членом звичайним може бути кождий, хто зголосить ся, заплатити вкладку і буде ви-

ділом прийнятий. Він одержує всі видавництва товариства і має голос рішачий у справах адміністраційних, отже може вибрати виділ і належати до виділу.

На сей проєкт згодив ся і голова спілки „Дѣла“, др. Кость Левіцький і взяв ся реферувати його на зборі. Та про те на два дні перед збором появилася в „Дѣлѣ“ критика того проєкту, поліктована або нерозумінєм річи, або злою волею. Протестовано там проти страшенної нерівности прав між членами звичайними і дійсними, з котрих перші здеградовані, мовляв, на *misera contribuens plebs*, а другі сидітимуть собі в секціях і можуть с часом утворити таку кліку, що забере ціле товариство в свої руки. Не подобав ся той §, де говорило ся про право кожного члена присутного на зборі заступати (розумієть ся, в справах адміністраційних) за повномочем

одного неприсутного члена Протестовано в імя національного характеру товариства проти того, щоби до секцій вибрані були й люде неруської нації. Одним словом, по думці „Дѣла“ вийшло таке, що зміна статута є власливо зовсім непотрібна, а проєктовані зміни були би тільки шкідливі. Всі ті аргументи висунула опозиція й на зборах, додаючи до них ще юридичну трудність укроченя прав дотеперішніх членів, котрих новий статут позбавляе права належати до секцій. Даремно підношено супроти сего, що належане до секцій не є ніяке право ані привілей, тільки обовязок до наукової праці, що наділене членів секцій безплатними екземплярами видань товариства на довгі щетита; значить буде товариству не більше як 200—300 зр. убутку в доходах, що всі доходи з членських вкладок тепер виносять не більше 500 гульденів, значить, навіть уся

та сума при річнім бюджеті товариства в яких 10—12 тисяч майже щезає; даремно вияснювано, що новий статут дає членам звичайним далеко більше прав в товаристві, ніж давав попередній проєкт, що бажанєм комісії було зладити такий статут, котрий би з одного боку запевнював чисто науковий характер секцій, з другого давав можливість як найширшому колові Русинів, особливо інтелігентних, належати до товариства і користувати ся его працями (членам звичайним можна було приходити й на засідання секцій і промовляти там, тільки не голосувати). Люде очевидно прийшли з гори настроєні проти нового статута, з гори схильні бачити в нім якусь політичну інтригу і хоч висказували думки переважно прості, дикі і боропили між дуже мізерно, то все таки з гори були певні, що новий статут упаде, бо для его ухвали треба було двох третин голосів усіх присут-

106079

них, а їх було більше як одна третина. З таких диких думок, висловлених на зборах, я наведу тільки три: зараз на початку поставлено внесок, щоби з назви товариства вичеркнути імя Шевченка, бо, мовляв тепер в товаристві таке робить ся, що тям тільки поганить ся імя Шевченка. Потім поставлено внесок вставити в статут, що товариство Шевченка має обовязок підпирати всі „независимі руські видавництва“. І такий внесок ставляли ті самі люде, що рівночасно страшенно обурювали ся на те, що тепер у товаристві „робить ся політику“. В кінці деякі бесідники опозиційні заявляли, що не можуть „сему виділови“ узвалити новий статут, бо сей виділ поступив собі негарно з „Дѣлом“, як коли би статут робив ся для виділу, а не для товариства. Остаточно проєкт статута в основному параграфі провалено більшістю двох чи трьох голосів по над третину присутних.

Мушу тут зазначити, що яко член комісії, котра уклала проєкт статута, я вважав своїм обовязком забрати голос в обороні того проєкту і здивований недорічками а вперто пережовуваними аргументами опозиції я назвав їх аргументами анальфabetів. Се слово дуже діткнуло всю опозицію. Всі відразу зсолідаризували ся з бесідниками а властиво з їх аргументами, до котрих відносило ся моє слово. Всі почули ся страшенно ображеними, немов би я їх усіх назвав анальфabetами. Чи потребує вьяснювати, що говорячи про аргументи анальфabetів я нікого не хотів образити, а тільки хотів докладно схарактеризувати становище, з якого промовляли бесідники опозиції. Аргумент анальфабета може бути зовсім ширий і розумний і практичний в річах доступних его розуміню, та в річах висших він робить ся недостаточним. Те самісіньке, тільки в

делікатній формі висказав і проф. Грушевський підносячи, що наука то розкіш, а коли голодний та голодний чоловік не дбає про неї, має по своєму рацію, та тільки нам, коли хочемо справді бути народом і мати пошану у других, годі вічно стояти на становищі голого і голодного чоловіка.

Ще дразливіші сцени були на другім засіданню зборів, що присвячене було справі виповіді друкарні „Дѣлу“ і „Батьківщині“. Я не буду оповідати докладно всего ходу сего засідання, а тільки піднесу декілька подробиць, що мене особливо вразили. Готовним опонентом виділу виступив тут др. Кость Левіцький. Економічну сторону спору він збув коротко. Скопвертований довг „Дѣла“ по его думці був для товариства „добрий інтерес“, бо інакше виділ був би сего не робив. Новий довг „Дѣла“ пічогісінько не значить, бо як би товариство зажа-

дало, то спілка могла би дати і 10 або 20 тисяч. А в тім—одав др. Левіцький — тепер ми переконали ся, що друкарня товариства страшенно вижискувала „Дѣло“ беручи за друк далеко більше, ніж жадають інші друкарні. За весь час свого існування „Дѣло“ дало друкарні заробити около 90.000 гульд., а коли би за всі ті часи звести добрі рахунки, то показалося би, що не „Дѣло“ друкарні, ате друкарня „Дѣлу“ повинна би звернути з 10 тисяч гульд. Та, як сказано, на матеріяльний бік спору опозиція звертала меншу увагу а була головно в точку „народньої гордості.“ ображеної вмішанєм Бобжинського в домашню справу товариства. Тут др. Левіцький і другі спільники „Дѣла“ говорили з великим патосом, мало що не з слізами в очах, договорювали ся до словних і чинних зневаг, так що один із присутних поставив внесок: заслонити китайкою

бюст Шевченка, щоби не дивився на те, як відбувають ся збори наукового т вариства его імені. Що правда, з боку виділу оборона була досить слаба. Заступник голови. проф. Гр. мніцкий, маючи приготований докладний цифровий реферат про стан рахунків „Дѣла,“ не відчитав його на зборах, склонений до того кимсь із опозиції, котрий сказав йому, що не треба компромітувати „Дѣла,“ котре й так внесе ся з друкарні; тут ходить тільки о демонстрацію проти Божичьського, щоби не мішав ся в наші домашні справи. Спонукавши таким способом заступника голови, щоби відложив на бік сильніше оружє, опозиційники цілою перфідією всіли на него, коли він ужив слабшого оружя, т. є. делікатнішого, загальникового реферату, а потім ще в „Дѣлѣ“ закинули йому, що спроневірив ся ухвали виділу, котрий, мовляв, постановив

був рахункового боку справи на зборах зовсім не чіпляти. Розуміється, що такої ухвали виділу ніколи не було і не могло бути, та опозиція не цурала ся ніякого оружя, щоби тільки здусити протавника. Остаточню збори більшістю знов таки ледво кількох голосів ухвалили скасувати ухвалу виділу що до відповіді друкарні „Дѣлу“ і „Батьківщині“ і друкувати ті часописи далі під умовою, що будуть точно платити. Вважаючи таку ухвалу зборів за вотум недовіря до себе і за причину до можливої страти субвенції, виділ зголосив свою резігнацію; те саме зробили (моїми устами) референти секцій, не бачучи гарантії для дальшого розвою наукової праці в товаристві, і те саме вчинив на решті проф. Грушевський яко редактор „Записок“ і інших видань товариства. Ті заяви, зовсім натуральні супроти такої ухвали збору (аджеж помінаючи

питане довіря ухвала ся остаточно за-
тикала для товариства тежерело дохо-
дів, яке було доси, а патомісць на
ростіж відчиняла йому жерело неастан-
них страт!) справили такий ефект, як
коли б опозиційна більшість з великим
розгоном стукнула ся лобом о стіну.
Під'яв ся крик — не то здив вая,
не то обурення. Одні жадали, щоби
зараз приступити до вибору нового
виділу, та голова збору (о. Торонсь-
кий) заявив, що се неможливе, бо сего
нема на порядку деннім. Тоді др. Кость
Левіцький успокоїв своїх тим, що по
статуту теперішній виділ мусить аж
до вибору нового виділу вести прові-
зорично справи товариства — і на тім
зібрані розійшли ся.

Що до себе мушу сказати, що
заінтересований в тов. ім Шевченка
тільки з боку наукової праці, не на-
лежачи до виділу і пічим не зв'язаний
ні с ким із виділу ані с поза виділу,

я не вважав потрібним промовляти в
обороні виділу, а тільки коротенько
спростував одну брехию д-ра Левіць-
кого, немов то я бувши делегатом
товариства на спілці „Дѣла“ говорив
тільки про Бобжинського, коли тинча-
сом я, полемізуючи з о. Стефановичем,
говорив обширно про первісне призна-
чене товариства, про вагу его науко-
вої діяльності і про абсурдність ідеї
щоби товариство підпирало чужі для
него, приватні видавництва. Др. Левіць-
кий з звичайною у него ефронтерією
заперечив моїм словам, а знайшов ся
ще один панотчик, котрий також заявив,
що тої мові бесіди на спілці „Дѣла“
не чув; о. Стефанович, с котрим я по-
лемізував, тепер мовчав. Та про те „Га-
личанинъ“, очевидно поінформований
кимсь із опозиції, написав, що „др.
Франко розпинався за Барвінськимъ“,
хоча про Барвінського на зборах не
було ані згадки. Се був початок того,

„як я став казенним радикалом“. Правда, я голосував за тим, щоби над внеском опозиції перейти до порядку денного, і доси ще думаю, що на підставі звісного міні фактичного стану справи я не міг голосувати інакше. Я вважав і доси вважаю зарівно „Дѣло“ як і „Батьківщину“ не жадними публичними, всенародними інституціями, які б належало піддержувати посвятою в его ішого. Се по мойому підприємства приватні чи то одного чоловіка, чи якогось кружка (і спілка „Дѣла“ є таким кружком, а не інституцією ані партією), котрі не мають права користати ані на один цент з маєтку товариства, що має перед собою інші цілі, вищі по над біжучі політичні інтереси, так само як не має такого права нпр. „Житє і Слово“ або „Громадський голос“. Що п. Бобжинський змішав ся в сю справу, се дуже прикро і коли би зібрані опозиційники бу-

ли поставили справу так, щоби замість робити скандал товариству (не виділові, а цілому товариству, значить, і собі самим), обдумати спосіб, як би пайдєткливійше покарати чи привстидати п. Бобжинського, щоби в наші домашні справи не мішав ся, я був би радо знайшов ся в їх ряді, і я певний, що між зібраними ледви чи знайшов ся б був хоч один, хто би був заговорив слово в обороні п. Бобжинського.

Міні закидував дехто, навіть із молодших радикалів, що, мовляв коли не для чого іншого, то бодай для того, що за виділом тов. ім. Шевченка стояли „Барвінчуки“ я повинен був стати против них. Не розумію сего рода висшої політики. Голосуючи після свого переконання і так, як вимагає добро то інституції, до котрої належу, я не вмю оглядати ся на те, чи може хто небудь немилій міні з тих самих чи інших причин голосує так само. Відступити від свого

переконався для того, що випадком ти знайшовся в кепській компанії, се така сама трусість, як відступити від него для доброї компанії. Щож лекшого було б тоді всяким перфідним елементам, як відкаспути всякого чоловіка від его переконань, підсуваючи йому погану компанію?

Другий факт, що подав на мене причину до підозріння, була моя поїздка до Відня. Правда, досі ще не було висказано публично в руських газетах, що я їздив там запродувати ся гр. Бадені або просити о мандат чи о університетську, катедру але по тім, що вже було написано в „Галичанинѣ“, я надіюся й сеї звістки коли не нині, то завтра. І для того вважаю потрібним сказати про сю свою поїздку хоч кілька слів, тим більше, що про неї заговорила досить живо преса австрійська і загранична. Я поїхав до Відня запрошений тамошнім кружком тзв.

Фабіанців, т. є. людей з радикальними поглядами суспільно політичними, близькими до соціалізму, але не соціально-демократів (Про Фабіанців і Фабіанізм подані будуть сего року в „Житю і Слові“ подані докладніші відомости, тому тепер я сего не чиню). Сей кружок від кількох літ устроює відчити і дискусії на суспільно-політичні теми; беруть в них участь і вчені, професори та спеціалісти, і публіцисти та письменники зарівню ліберали, радикали, як і соціально-демократи. Мене прошено ще перед роком прийїхати на відчит, та справа проволокла ся і тільки сего року дійшла до діла. Я виголосив у залі Ронахера відчит про економічне і суспільне положення галицького мужицтва. Відчит опертий на власній обсервації і урядових цифрах не давав поля до дискусії, хоча серед публіки показало ся досить багато таких, що по троха знали Галичину. Тож в ді-

скусії говорили то про се, то про те: один потверджував мої спостереження тим, що сам бачив, другий говорив про нужду жидів по місточках, інший дійшов навіть дого, що забалакав про нужду галицьких дідичів. А нарешті др. Венграф, редактор тижневника „Neue Revue“, прочитавши днем уперед мізерну книжечку Захера „Polnische Revolutionen“, почав оповідати на єї підставі про 1846 р. Навязуючи до єї промови і вказавши на єї анекдотичність я зазначив, що наслідки різні 1846 р. чують ся у нас і доси, що той рік за-строїв відносини між дідичами а мужиком, бо до природного соціального антагонізму досипав іще глухої не-пависти дідичів проти „різунів“, тої не-пависти, що видніє ся в цілій шляхетсь-кій антихлопеській політиці і часто прориває ся в шляхетській публіци-стиці. Отсе моє реченє в телеграмі до „Kurj. Lw.“ було перекручене в

той спосіб, що, мовляв, 1846 рік зродив у мужиків не-пависть до шлях-ти. Виходило таке: насамперед їх вирізали, а потім почали не-павидіти!

Тамже в залі Ронахера присутний провідник віденських соціаль-демокра-тів др. Адлер запросив мене, щоби я і у них, на зібраню робітницькім говорив про Галичину. Я згодив ся і в два дни опісля на вельми числен-нім зібраню робітницькім (на ньому, як міні оповідали, був присутний і по-Романчук) я в двогодинній промові розповідав про рух людвий польський і руський у Галичині, вказуючи єго жерела, єго перешкоди, відмінний єго характер в польській і руській части Галичини залежний від різаниць націо-нальних, єго зріст, ціли і відносини до інших партій. Про єю мою промову подала обширний реферат віденська „Arbeiterzeitung“, та може цікавійше буде для наших читачів побачити, що

про неї написав чоловік зовсім далекий від наших австрійських відносин, віденський кореспондент лондонського Times'a. В кореспонденції датованій ч. 17 дек. він пише ось що: „Від часу до часу доходили нас глухі вісти з Галичини про якийсь рух серед селянства в деяких частих сего краю. Популярний член руського радикального стороництва др. Франко подав отсе недавно деякі займаючі подробиці про се діло на зборі у Відні перед численною публікою з робітницької верстви а також перед многими виднішими соціаль-демократами.

„В своїй промові др. Франко заважив, що при дуже важких обставинах, серед яких живе галицьке селянство, було се просто чудом, що міг zorganizувати ся який небудь рух такий, як то звичайно розуміє ся в Європі. Дивним видасть ся декому,

що зароди радикально-соціалістичної агітації прийшли до Галичини не з заходу, а власне з Варшави, України та Кніва. Рух сей почав ся серед університетських студентів у тих краях, а відси перейшов до студентів і до руських мужиків у Галичині. Коли вірити дру Франкови, то соціалізм зразу вважав ся там не якоюсь політичною догмою, але радше зваганням гуманітарним, що було примінене відповідно до потреб агітації серед селянства.

„Рух сей в Галичині йде двома віддільними дорогами відповідно до економічних, національних і релігійних різниці між сільським населенем східної і західної части краю. Важні різниці є також між керманичами руху в східній і західній Галичині. Провідники західно галицької організації зовсім порвали звязок з соціалізмом і заявили, що не мають нічого спіль-

ного с соціалдемократами, коли тимчасом проводирі руху в східній Галичині поклали соціалізм у основу своєї програми. Галицьке селянство, що визнає православну релігію (кореспондент очевидно не знає нічого про нашу „святую унію“! — І. Ф.), ворожо відносить ся до великих властивців земських — Поляків. Наказ виданий урядом львівського намісництва, котрим зведено нівечити певні релігійні ознаки (се я говорив про пам'ятне обрізуване трираменних хрестів, І. Ф.) мало що не став ся причиною народного розруху.

„Далі др. Франко ствердив, що крім різниць релігійних велику силу має також антагонізм національний між галицькими Поляками і Русинами. Поляки вважають Русинів за якусь низшу расу і по думці дра Франка мають в тім подекуди рацію. (Тут кореспондент не зовсім вірно передав мою

думку. Я говорив, що Поляки вважаючи Русинів за низшу расу відносять ся до них с погордою а бодай з недовірем (звісно, я говорив про Поляків-шляхтичів) і мають в тім о стільки рації, що й Русини платять їм таким самим або й ще більшим недовірем. Ів. Фр.). Розуміє ся, що вживано всяких способів, щоби запобігти розвою руху і хоча він не має спеціально релігійного характеру, против него висунено попередусего перешкоди церковно-політичні. І так приміром уживано против сего руху впливу сповідальниці, не давано розрішення читателям радикальних газет. І газеті загрожено екскомунікою, та погрози сеї не виконано.

„Далі згадав бесідник про справу кс. Стояловського, того добре звісного духовного, про котрого сказав, що його крок за кроком попихано до ролі агітатора. Якийсь час влади не знали, що з ним зробити, та в кінці його екско-

муніковано. Та про те кс. Стояловський знає серед селянства великої пошани, вважається мало що не святим. Є се однак чоловік петривкий у своїх поглядах, а его недавнє захвалюване Росії зробило неприємне вражінє. Недавно зроблено пробу, щоби зробити кінець рухови: один польський посол вніс у Раді державній проєкт закона обдуманний для сеї цілі. (Кореспондент видно не добре зрозумів: я говорив про проєкт окружних виїтів, якого наші суспільні ерархи в соїмї ухвалили домагати ся від правительства— І. Ф.). Селяне задумують протестувати против сему намірови петиціями та демонстраціями.

„Здобутком руху в теперішнім часі можна вважати побіду селян в 14 польських а двох руських округах при виборах до соїму (властиво до рад повітових — І. Ф.). В західній Галичині велику більшість виборчих округів

здобули кандидати, що належать до людowego сторонництва. Є се недобрий знак для польської аристократії для недалеких виборів до Ради державної“.

Кореспондент англійської газети, як бачите, вірно передав головну основу моєї промови, пропускаючи все, що мало більше партікулярний, галицький або австрійський інтерес. Зазначу тут, що стоячи на основі руської радикальної партії я не вважав можливим солідаризувати ся у всьому с тактикою галицьких соціалдемократів, і висказав жаль, що вони в теперішній виборчій боротьбі замість порозуміти ся з польськими людovцями, злучили ся зі Стояловським і що найсумнійше, доходять іноді до того, що або самі, або разом зі Стояловським розбивають віча скликані людovцями. Сему зараз на вічу заперечив др. Адлер заявляючи, що соціаль демократи не вяжуть ся з Стояловським, а боронять його бачучи

в нім жертву теперішнього режиму, хоча знають, що его погляди хиткі і союзник з него ненадійний і навіть не дояльний. Щож до віч, то соціалдемократи стоять за найбільшою свободою зборів, значить, зборів розбивати не можуть, а коли які збори через їх промови розв'язано, то хіба такі, де не вільно було висказувати своїх думок, а такі збори волять і зовсім не відбувати ся. Пізнійше сю справу докладнійше пояснював у Arbeiterzeitung д. Дашицький і я від себе скажу хіба тільки, що своє твердження я опер на реляціях і оповіданнях головних провідників польського стороництва людового, а що до східної Галичини я зазначив виразно, що радикали йдуть доси згідно с соціалдемократами, а нпр. в Перемишлі руські мужики радикали підпомагали страйкуючих робітників живністю в їх боротьбі*)

*) Се нехай служить за відповідь дру Шоррови на его інтерпеляцію звер-

Польські газети галицькі з разу (крім Kurj. Lw.) промовчали ті мої промови у Відні, та потім кореспондент „Czasu“ написав про мій відчит у Ронахера виємково без лайки на мою особу, якоесь немов жалкуючи, що я згодив ся говорити так спокійно і делікатно перед публікою, котра бажала чогось іншого, бажала звеличання різні 1846 р. Чи мій відчит був такий дуже делікатний, се покаже ся по его опублікованю. Та тепер важно те, що й сю допись „Czasu“, передруковану в львівських польських газетах, дехто з Русинів поклав міні за доказ чогось

пену до мене навічу в Коломні; на жаль, у своїй промові др. Шорр виявив так багато незнання справ, про які взяв ся говорити „іменем робітницької партії“, що цілковите промовчання его інтерпеляції на тім вічу було конечним, тим більше, що зібрані там селяне зовсім не розуміли его промови і були би мабуть нерозуміли й мові відповіді.

„печистого“. „Щось то там стало ся, коли урядовці починають про него писати так делікатно!“ — таку увагу повторяли одні за другими, а один „авторитетний пан“ мав навіть висказати яко річ певну, що гр. Бадені через посередництво дра Адлера — не знаю чи скаптував, чи пробував скаптувати мене для своєї політики. Та се все квітки, а ягідки далі.

Коли я був у Відні, стала ся у Львові пам'ятна подія. Ми вже згадували про зав'язане русько-католицького союзу послами Барвінським і Вахнянином. Нема сумніву, що зав'язане сего нового політичного товариства є важним етапом у розвою нашої суспільности, етапом, який ми давно предвиділи, говорячи ще 1894 р. в „Народі“, що галицьким народовцям стелять ся дві дороги: або пристати дійсно до людового руху, до поступових і всеукраїнських ідей і зробити ся ра-

дікалами, або зробити ся виразними клерікалами, пристати до клерікального руху, що йде по інших краях, а з ним разом піти шляхом реакції, порвати звязки з традиціями давнього українофільства і нового українства, а з народовства задержати хіба одну мову та фонетику. Народовці тоді дуже обурювали ся на такі наші віщування, та на диво вони справили ся швидше ніж ми собі думали. Типовий народовець і один із батьків галицького народовства, Вахнянин, ставши з ласки урядової послом у Відні, виявив такі дикі, ретроградні погляди, таке нерозумінє парляментарної чемности і зараз єм таку консеквенцію в обох кождохасного правительства, що навіть єго протектори, польські шляхтичі, сміяли ся в кулак слухаючи єго промов. Та про те для галицько-руської інтелігенції власне такого посла було треба: поки інші „любимці на-

рода" (так назвало „Дѣло“ послів вибраних під стягом нової ери) або мовчали завзято а тільки голосували безхарактерно, або зовсім не ходили на засідання парляменту і тільки, так сказати, теоретично забирали місце, якого не могли заповнити, то п. Вахнянин відразу випалив усіми набоями галицького рутенства і тільки таким способом розворушив сумління нашої інтелігенції. Адреси обурення та недовіря, які посипалися на голову Вахнянина від народніх віч, від руських товариств, соборчиків і від одиниць, були немов pendant до тих адресів довіря та величання, які в р. 1890 щедро сипалися на голову творців нової ери. Хоч і як відмінний був характер сих обох маніфестацій, та в їх основі одно було спільне: се були два важкі, хоч з різних боків нанесені удари на старе, іділлічне, безпрограмове, ділетантське народовство. На-

стало время люте. Хотячи бути політичною партією треба було стояти за якісь виразно зазначені суспільні інтереси і політичні думки. Галицьким Русинам не багато доріг було до вибору: або мужик і робітник, або піп і урядник — се суспільні інтереси; або стяг поступовий, або ретроградний — се політичні напрями. З комбінації тих елементів виходять наші партійні відносини: політичний радикалізм на основі селянських і робітницьких інтересів — ось вам суть радикального руху; політичне ретрограцтво оперте о світську і церковну бюрократію — ось вам суть наших консервативних партій. Та тут є відтінки. Духовенство, особливо старше покоління, в більшості виховалося в душі антипольським із антагонізмом до Поляків тягне за Росією, не любить унії католицизму, та zarazом не любить і сучасних конституційних порядків, мішаючи

звичайно понятє констітуції з тим єго практичним приложенєм, яке бачимо в Галичині. От тим то се духовенство, хоч пераз практично, серед народа, робить чимало доброго і вміє пераз стояти за своїм правом, все таки загалом являєть ся масою політично ретроградною і невиробленою і на політичне жите мас народніх має чим раз менше впливу. На сьому духовенстві опирає ся головню партія москвофільська, що радо величає себе історичною, твердою, консервативною партією, а на ділі є купою людей пераз і щирих, в великій мірі незямущих і в політично-суспільних справах зовсім темних, людей, котрих одинока добра прикмета є та, що йдуть солідарно і сміло за своїми проводирями. Ті проводирі властиво роблять політику, думають і говорять за всю партію, — а хто ті проводирі, хто і як їх інспірує, в те я не буду входити. Досить

того, що відділити всю юрбу партії від проводирів і їх органів неможливо.

Друга купка — се світська бюрократія: вчителі, урядники, адвокати, лікарі і та часть молодшого духовенства, що дещо троха більше читала і думала від старих, пройшла українофільську школу 60-тих а навіть соціалістичну 70-тих років і винесла відси заплуване до народньої мови і рідного письменства, до Шевченківського демократизму, винесла певний романтичний патріотизм. Та молодші генерациі чим раз більше втрачали характер того „чистого“ народовства. Одні вшли в радикали, другі набирали барви клерикальної, римо-католицької і полопофільської. До сего перли політичні обставини. Шляхта польська абсолютно запанувала в Галичині, взяла в свої руки школи, вишала ся навіть у справі церкви руської, рядом законів і реформ притисла селянство до землі

економічно і звела его політичну силу майже до зера. Треба було інтелігенції рішати ся, де шукати сили і запоруки майбутнього добра: чи в тих хлопських масах, бідних, темних і пригноблених, чи в обіцянках, що плили з гори. Се була основна точка так званої „нової ери“ 1890 року. Ми ніколи не сумнівали ся, що робили сю еру люде доброї волі і з щирого патріотизму, та критикуючи їх поступок ми виказували его нерациональність і безхосенність і остерігали перед деморалізацією, яка з него може піти на весь загаль інтелігенції, і так дуже нетвердої в політичній азбуці. Тоді нас окричано „деструктивними елементами“, а мене особисто „Дьло“ утитулювало навіть стеклим вовком. Та ось не минуло два роки, коли д. Романчук у пам'ятній своїй промові в Вибрці досить недвозначно сказав, що тепер, коли розбили ся надії на добру волю прави-

тельства, Русинам не лишаєть ся нічого, як іти між народ, піднимати его до політичного життя і робити з него політичну силу, т. є. робити те самісіньке, що ще перед настанем нової ери робили радикали і за що їх органі д. Романчука недавно лаяв. Та на жаль прихильники д. Романчука показали ся чи за мало рішучими, чи за мало спосібними до того, щоби дійсно йти між народ, а може дехто з них бояв ся, щоби там не здібав ся при одній роботі з радикалами. Тай сам д. Романчук, проголосивши політику принципа льну не завжди ясно держав ті принципи, голосував за такими справами, против котрих сам промовляв, і хоч кілька разів виступив справді достойно і сміло в обороні потоптаних прав народніх, то все таки дома, серед своєї партії, не зумів підняти духа, розбудити життя, сотворити сильної організації. А тимчасом у краю з одного боку

радікали ширили агітацію серед селянства, загортаючи в свої ряди все що інтелігентне, чесне і енергічне серед селян, а з другого боку руська єрархія під патиском пануючих сфер бажала витворити хоч подобу такої партії, яка би була і релігійно найбільше зближена до Поляків і політично найподаєтливійша можновладникам. І ось коли д. Романчук проголосив свою „принципальну політику“ (*nota bene*, під новоєрською ні в чім не зміненою програмою!), то на дорозі „нової єри“ лишився д. Барвінський з Вахнянином, інаугуруючи політику нового курсу безоглядним прислужництвом „Колу польському“ у Відні навіть у таких далеких і для нас тільки теоретично важких річах, як стан облоги в Празі, за котрим промовляв д. Вахнянин, але і в таких, як солідарне голосоване з Колом польським у всіх справах і т. д. Все розчароване „нової єри“, все, що за час

від 1890 року накопило в душі у Русинів, у котрих ще не вигасла іскра давніх традицій лібералізму і народолюбства, все те вийшло тепер на верх і полилося на голову новоєрців: вони сталися козлами отпущенія не тільки за свої дійсні гріхи, але й за всі гріхи нової єри. Якийсь час вони ще заслонювалися фантомом України, що, мовляв, стоїть за ними, дурили кого слід і кого не слід фікцією австрофільської партії на Україні, та ця фікція дуже швидко розвіялася, і ось с кінцем 1896 р. dokonуєся велика важна перемена в зверхнім вигляді наших партій. Новокуреники з д. Барвінським і Вахнянином у Львові, запевнившися протекцією кардинала Сембратовича, приступають до організації своєї окремої фаланги; виперті з усіх народовських товариств вони закладають своє політичне товариство — Руський католицький Союз.

Всеукраїнський прапор кинено в кут, а натомість вивішено хоругво католицькому, ставлячи нову організацію а ргіогі на партікулярнім галицькім ґрунті, так що вже ані буковинські Русини ані православні Українці не могли б до неї належати. Хто там увійшов до тої організації? Не багато їх: кільканадцять молодших попів, декілька урядників та чающих протекції вчителів гімназіальних, загалом елементи залежні, по части такі, що доси хіба по тихо признавалися, що вони Русини і тільки в тіни протекції осмілилися признати ся до своєї національності, а всі разом або далекі від народа і єго дійсних потреб, або проняті новочасними ідеями воюючого клерикалізму. Значить, завязок партії, де світські елементи і слабші і менше ідейні від попівських, де, значить, політика навіть в найліпшім разі (т. є. абстрагуючи від домінуючого впливу польської шляхти) може бути

тільки кастово консерватівна, попівсько-бюрократично-ретроградна та конфесійно-ексклюзивна.

І що більше! До завязання сеї нової партії приступлено власне тоді, коли весь напрям новокурсний в очах галицьких Русинів скомпромітував ся до крайности нетактовним і цинічним виступом Вахнянина в Раді державній проти радикального руху а разом с тим проти всякого людowego руху і людových послів. Треба було дуже мало знати людей або дуже глибоко погорджувати ними, щоби в таку пору, коли з усіх боків сипали ся заяви недовіря і обурення проти Вахнянина, кликати людей під прапор піддержуваний тим самим Вахнянином. Не диво, що на перші збори Союзу явилось мало учасників, тай с поміж тих роздав ся рівний голос дір. Цеглінського, що остро судив увесь новокурсний напрям, підносив єго хиби і робив тяжкі докори

Вахнянини. Та аранжери сеї акції мали надію на одно — на авторитет кардинала, що, мовляв, потребує тільки заявити свою волю, а духовенство купую повалить в ряди Союзу. Чи вони самі до сего додумалися, чи може піддав їм сю думку хто з польських верховодів, не знаю; те тільки знаю, що від одного з тих верховодів ще перед двома роками на мій заміт, що за Барвінським і его напрямом не стоїть у нас ніяка партія, я почув таку відповідь: No, może teraz niema, ale to się da zrobić. Partya będzie! "Ті слова в звязку з історичним „Postaramy się“, висказаним намістником у Соїмі, кажуть догадувати ся, що може з снх сфер вийшла думка ужити кардинала за наганяча для Союзу і паразити его повагу на компромітацію для досягнення хвилого ефекту. Сяк чи так, досить що кардинал Сембратович розіслав окружники і просив інших єпископів, щоби

і в своїх єпархіях порозсиляли окружники, якими б поручено духовенству на соборчиках повибирати делегатів і вислати їх до Львова на 10 дек. „для наради в справах церковних і політичних“. Не треба було бути ані великим політиком, ані дуже догадливим, знаючи політичну минувість кардинала і его сімпатії, щоби зміркувати, як буде виглядати та нарада. Але такої дози наївності і нерозуміння дійсних відносин у краю, яку проявили головні аранжери сего зйїзду, таки певно ніхто на провінції не надіав ся.

Тимчасом на провінції духовенство заворушилось. Почали ся розмови про зйїзд по газетах, на соборчиках. Під впливом виступів новокурсників у Відні, їх брехень та особистих нападів у „Правді“ та „Буковині“ навіть горячі прихильники католицького клерикалізму були здеконцептовані і важеновані, стратили відвагу і не сміли боро-

лити того, чого справді ніяке мило не зміє. Умірковані народовці як звичайно держалися умірковано, т. е. були ні зимні ні теплі. Старе, крикливе, горде на свою політичну традицію рутенство виплило на верх. Йому припала головна роля. В епархіях перемиській і станіславській повибирали делегатами майже самих „твердих“, а які були народовці, ті відіграли на зїїзді пасівну роль, або й зовсім не прийшли на засідання, занюхавши письмо носом. Розуміється, що командирі московфільські вміли зручно скористати з ситуації і зробили своє „Русское Касино“ головною кватирою зїїзду, а на ділі зїїзд — виразом своїх думок і змагань.

Треба додати, що кардинал Сембратович зробив усе можливе, щоби погіршити і без того не гарну ситуацію і зробити своє фіаско як найповнішим. Він виображував собі, що зїїзд буде

одним великим „колінопреклоненієм“ перел его порфірою і для того не приготував ніякого порядку денного, не мав охоти навіть дозволити на вибір президії нарад або думав, що всі мовчки піддадуться его проводові і міркував собі, що по промові его і визначеного ним референта всі зараз будуть головувати і одобрять усе, що їм предложено. Та сталось зовсім інакше. Вже під час вступної промови кардинала, в котрій головним нещастем нашого краю і народа змальовано радикалізм і безвіре, озивалися голоси протесту, коли кардинал закидав духовним, що й з них декому байдуже до віри католицької. Тож коли по скінченню промови кардинал хотів зараз дати голос своєму референтові, зібрані зажадали вибору президії; кардинал рад не рад згодився на це і запропонував о. Стеткевича, та зібрані зараз же провалили його пропозицію вибравши головою збору о. Калужняцького.

Реферат о. Бачинського був, як каже приповідка, „не файний але довгий“, а кінчився резолюціями, в котрих ставлено домагання: 1) збільшення впливу церкви на державу і суспільність, 2) шкіл конфесійних і пошани неділь та празників, 3) оборони прав корони против усяких стиснень і обмежень (т. е. хіба привернення старого абсолютизму!), 4) рівноправности руської мови в школах і урядах, 5) ліпшої дотації для руського духовенства, 6) піднесення рільництва і дрібного промислу 7) ще раз докладного святкування неділі, 8) безоглядної згоди с Поляками, 9) проводу духовенства у всіх руських справах, 10) підтримування політичних товариств і газет католицького напрямку (се вже очевидно був натяк на Союз).

Над сими внесками прилюдної дискусії не було. По досить оживленій дебаті над промовою самого кардинала

внески ті, передано спеціальній комісії котра зовсім похоронила їх і нато-місь предложила зйіздови ось які внески: „Зваживши, що гр. к. духовенство само в собі творить єрархічний зорганізований союз і для того нема потреби організувати ще офіційно-клерикальний союз, котрий міг би мати релігійно-політичний характер, а се було би шкідливе, бо кипуло би віру в вир політики; зваживши, що в нашій наскрізь католицькій провінції не треба ніякої надзвичайної акції, бо се викликало би замішанє між духовенством і народом, якого яркі приміри бачимо в західній Галичині — делегати не бачуть потреби окремої організації через основанє нового офіційно-клерикального політичного товариства, солідарізують ся з ухвалями австр. єпископату що до заведення шкіл конфесійних, поліпшення дотації духовенства, релігійного виховування дітей

і т. д., а заразом протестують против острацізму, відки б він не йшов і заявляють, що від католицького чуття і переконання ніяка хитрість їх не відібе". Сю резолюцію зібрані прийняли одноголосно. Наводжу навищою головну суть тих резолюцій, а то ось чому. Дехто навіть із радикалів уважав ухвалу зйїзду чимсь поступовим, якимсь вибухом елементарної сили, якоюсь маніфестацією трехи що не всенародною, обьявом „широї, нефальшованої природи". Хоч як силую ся побачити щось такого в тих резолюціях, а бігме не можу. Клясове почуте нашого духовенства від 1848 р. ніколи не було дуже слабе, а тепер ще скріпило ся, се діло природне. Що наше духовенство солідаризує ся з загальноавстрійськими клерикальними змаганнями, се як собі хто любить, але щось так дуже поступового чи елементарно-народнього я в тім не бачу. А відшибнувши ті дві річи ли-

шає ся в резолюції одно — нехить до кардинала, до гр. Бадені (пришпилили йому острацізм!) і до Союзу Барвінського та Вахняпина. Певна річ, той факт, що сю опозиційну супроти кардинала резолюцію прийнято одноголосно, що ніхто навіть із найблизших сторонників кардинала не підніс за єго проєктами не то голосу, але навіть руки — се факт вельми характерний, факт, котрий показує, що руське духовенство будь що будь не є Панургово стадо і що при добрім проводі воно могло би стати живою силою, корисною для народа в далеко більшій мірі, ніж тепер. Але сей ясний факт має деякі темні смуги на собі. Одно те, що дехто з делегатів (кажуть, що головню народовці) по зйїзді, чуючи поранене кардинала, ходили до него і перепрашали його за те, що так голосували, але, мовляв, не могли йти проти загалу. Друге те, що по зйїзді почали-

ся вгазетах дуже неестетичні проби притягти кардинала на бік зйїзду, і то паралельно раз на бік народовців, то знов на бік москвофілів, поки обох не охолодив офіційний кореспондент „Czasu“ заявляючи, що кардинал не прийняв революцій зйїзду, що між ним а духовенством тепер війна і що дармо члени зйїзду тішать ся побідою, бо се ще не була головна битва, а тільки перші вистріли.

Вся отся історія зйїзду не варта б була того, щоби про неї так обширно говорити, бо се був зйїзд чисто клерикальний, замкнений для людей світських. Та сей зйїзд зробив іще одно. Зараз по ухваленю відомих резолюцій делегати пішли до „Народного Дому“ і тут ухвалили дати почин до завязання краєвого комітету виборчого зложеного з 30 духовних а 30 світських членів, по половині народовців і москвофілів. „Дѣло“ говорить, що почин до

сего дали священники народовці. Може бути, та в такім разі вони виставили своєму народовству велике *testimonium paupertatis*. Та хто там із провінціальних політиків дав почин до сего діла, се справа мало значуча; ми дуже легко можемо зрозуміти, що наші духовні, чи то народовці чи москвофіли, чуючи ся відірваними від народа, хорують на політичну агорафобію, т. є. боять ся бачити себе самими на широкім полі і чують ся відважними тільки в купі без огляду на те, з яких елементів та купа складаєть ся. Для нас цікаве тільки одно: як се стало ся, що під комендою тих сільських політиків-агорафобів знайшли ся відразу і Русская Рада з д. Дідицьким і Народна Рада з д. Ромалчуком, Нагірним та Костем Левіцьким. Аджеж два місяці перед тим Народна Рада врочисто заявила, що вірна своїй програмі вона приступає до акції ви-

борчої зовсім самостійно, а тут раптом на голос кількох провінціальних священиків, котрі може й не знали добре, що чинять, політична корпорація народовецька кидає в кут і програму і самостійність! Очевидно die Tatsache kam einem stillen Wunsch entgegen; проводирі „Народної Ради“ бажали тільки нагоди, щоби сполучитися з москвофілами, шукали тої нагоди від давна, старалися самі зробити сю нагоду. Маю тут на думці сердечні заходи д. Романчука, щоби довести до завязання спільного народовсько-москвофільсько-радикального комітету виборчого, заходи, що принесли д. Романчукові пару болючих унижень, та не відбили у него охоти до сего танцю, хоча рішуче супротивлене зразу мов особисте в виділі „Нар. Ради“, а потім і всіх делегатів радикальної партії на якийсь час заставило „Народну Раду“ заговорити про самостійність. Та що! швидко ми

переконалися, що у тих людей самостійність має таку самісіньку ціну, як і вся їх програма і як усякі інші — фрази. Щоби покрити свою принципіальну безхарактерність вони як стій вдумали нову фразу: сполучення народовців з москвофілами в один комітет, се не діло програми, се хвилева тактика. Нині ми з ними сидимо в одному комітеті, а завтра будемо знов воювати. Чи так? Та в такому разі питає: о що будемо воювати? Очевидно о питання національні. Значить, в тих питаннях москвофіли все таки займають інше становище, ніж народовці, народовцям треба супроти них боронити ся. А коли так, то як розуміти спільне засідання тих двох ворогів у одному комітеті? Чи воно зроблене на підставі якогось компромісу? Ні! Москвофіли преспокійно ведуть далі свою боротьбу проти народовців і в тих самих нумерах, де

в горі містять ся відозви сполученого комітету з підписами Романчука і Дидицького, в низу той самий Романчук величаєть ся віроломним, ведуть ся докази, що народовці всі разом с Шевченком — се тільки польська інтрига і одна одноцільна зрада на великим руським народі. Треба се признати москвофілам, вони ведуть свою лінію сміло і систематично і ми певні, що кінець кінців зуміють кожду невдачу знов звалити на перішучість і віроломство народовців. Гарні союзники! А в якій цілі союз? Щоби провести „незалежних“ кандидатів. Очевидно кандидатів ті мали би провести ся спільними силами, значить, москвофілам помагали б народовці, народовцям москвофіли. Народовці заслонюють ся тим, що се для них можливо, бо у Відні наші національні справи не приходять на чергу, значить, наші незалежні посли можуть усе йти солідарно. Я не

зовсім розумію, як можна дома бити ся а за домом йти солідарно; троха міцніший від нас Коло польське і Німці ліберали на тій дволичности ломають голови. А потому чи справді в Відні не приходять наші національні справи на чергу? Сему цілковита неправда. Певно, коли ограничити свою діяльність у Відні тільки на виточуване кривд і надужить, т. є. на чисту дефензиву, як се чинить д. Романчук, то для такої роботи однаково добрий москвофіл чи народовець, хоч і тут можуть показати ся дуже прикрі ріжниці і ми певнісінькі, що коли нпр. Романчук ударяючи на Вахнянина за єго балаканє про радикалів тільки делікатно відхрестив ся від радикалів, із москвофілів бодай 9 на 10 кинуло б на них каменем, а один промовчав би їх зовсім. Та крім політики Schmerzensschrei'ів можлива ще інша політика, політика ініціативи, а тут справи національ-

ні стоять у першому ряді, а національні погляди посла є вихідна точка в їх трактуванню. Ми певні, що ніхто з москвофільських послів ані не вшмнув ся би в делегаціях за кривдами українського народу в Росії, ані не став би домагати ся державної підмоги нпр. для наукових видаць друкованих фотетикою ані нових катедр університетських з українською мовою викладовою. Що правда, й д. Романчук сего не робив, і є се по prostu скандал у нашім парламентарнім житю, що треба було аж „сервіліста“ Барвінського, що би се зробив. Говоріть що хочете, а правду треба признати.

Значить, залежний чи незалежний москвофільський кандидат, а все таки для нашої національної справи користь з него мінімальна. Не треба бути про роком, щоби провідити, що і в соціальній політиці такий кандидат честі для руського імя не здобуде. А в такім

разі який інтерес союзу? А кілька посол москвофіл може нашкодити! Аджеж одною промовою можна скомпромітувати й найліпшу справу. Ну, але всеж таки волимо чесного і розумного москвофіла, ніж урядового кандидата польського або руського, — скажуть патріоти. Міні здаєть ся, що тут альтернатива зле поставлена. Всі ми волимо чесного і розумного, ніж печесного і глупого, се так, а коли має бути вибір між москвофілом і ким іншим, то я скажу: ми радикали волимо радикала, ніж москвофіла і ніж народовця, народовці будуть воліти народовця, ніж радикала і москвофіла, а москвофіли знов будуть воліти свого, ніж тих обох. Се буденатуральна логіка. Значить, по мойому кожда партія коли виступає до бою виборчого, то повинна виступати зі своїм прапором і своїм кандидатом, а не з позиченим, — а чує ся мало-сильною, то ліпше сидіти дома. Так

бодай роблять усі партії на світі і я ще не чував, щоби нпр. ліберали за-в'язували спільний комітет з клерикалами для боротьби с соціалістами, або щоби соціалісти засідали в однім комітеті с поступовцями для боротьби с клерикалізмом. Кожда партія йде своїм шляхом і працює на свій рахунок. Правда, буває так, що підчас голосованя або при тіснійшій голосованю партії ментально с собою зближені хоч би тільки якимсь одним інтересом, нпр. охотою побороти якогось спільного противника, заключають компроміс і голосують спільно, та се зовсім не те, що сидіти в однім комітеті і вести цілу кампанію виборчу під одним дахом.

Дехто з народовців потішає ся такою думкою, що москвофіли сим разом покажуть ся благородними і поставлять самих народовецьких кандидатів, а навіть готові були підпирати радикалів, як би ті приступили до спілки. Міні

здасть ся се фантазією. Міні здасть ся, що москвофіли ще не чують себе такими слабими, щоби мали добровільно резігнувати зі своєї пайки в сподіваних здобутках спілки. І відозва, з якою спільний комітет у перве виступив перед публікою, кожним своїм реченем кричить, що вона компромісова, т. є. що народовці дозволили собі урізати все есенціональне зі своїх „ідеалів“ уже тепер, не нюхавши й пороку боевого. „Вірні австрійській державі і пануючому монархови, вірні русько-католицькій церкві хочемо нашому народови, не послідному серед народів австрійських і словянських, а особливо пайтяжше страдаючому нашому селянству і мішанству, власними єго силами здобувати права, свободи і добробит“ — ось есенціональна, програмова частина відозви. Сказавши правду, вона більше кумедна, ніж політична. Верхом політики наших союзників — собака

вірність кому хочете далекому, тільки не собі самим. Так як у нас за часів панщини привикли були не говорити до хлопа: хто ти? а тільки: чий ти? — так само й наші політики верхом своєї політичної мудрости вважають заяву: чийй вони. А вже зворот про те, що ті політики хочуть нашому бідному селянству і міщанству здобувати права і т. і. — его власними, силами — се такий фарс, якого й Гоґелеви не придумати. Вони не хочуть піднимати те селянство і міщанство до того, щоб воно само стало політичною силою і здобувало собі права — ні! Комітет виразно каже, що він сам „розглядає ся за відповідними кандидатами на послів“, сам буде установлювати комітети повітові і місцеві і через ті комітети „старати ся буде втягнути широкі маси до роботи виборчої“ — значить, комітет уявляє собі ті маси мертвими масами, а комі-

тети виборчі машинами для їх порушення в таких напрямі і в такій цілі, як йому сподобаєсь. Правда, комітет додає, що він „нікого не хоче накидати“; сего й не треба; досить установити комітети повітові і місцеві відповідно дібраним осіб, а кандидат пожеланий для центрального комітету буде певно поставлений, навіть хоч би властиві виборці про него й чути не хотіли. Адже і фарисеї так чинять! Адже польські комітети центральні поступають так само. Отже в такий спосіб, стоячи на головах хлопських і міщанських, комітет руками хлопів і міщан бажає добивати ся „прав, свобод і добробиту“, а попросту мовлячи — мандатів. Як бачимо, навіть новоєрська Романчукова програма була ширша від сеї союзної! О народовство, де твоя сила!

А якаж програма практичної діяльності сподіваних послів по ідеям

комітету? Єі висказує комітет у трьох фразах, з котрих тільки одна має троха конкретнійший зміст: „боронити справи селянсько-рільничої, міщансько-ремісничої і робітничої“, „поборювати неприязню нам систему“ і „представляти вірно всі кривди і тяжке положення нашого народу в раді державній та заходити ся коло їх усунення“. Тільки ся остатня точка, що характеризує Романчукову політику „der Schmerzensschreie“, має, як сказано, деяке конкретне значіння; друга точка, о кілько не містить ся в третій — пустісінька фраза, коли по за нею не стоїть змога — завести і піддержати систему нам прихильну, а перша точка вимагає не оборони, а позитивної програми, як і що треба робити для піднесення тих верстов, а такої програми навіть дух не пахне у відозві. Коли се правда, що автором тої відозви є д. Романчук, то мусимо сказати, що з усіх сплджених ним

документів сего рода той був найнещасливіший, бо писаний очевидно в тій інтенції, сховати як найбільше зі свого народовства а підійти під лад своїх союзників москвофілів.

Та крім сеї просто чудної відозви комітет рівночасно зробив ще одно, чому не можна підшукати іншої назви крім свинства. Уконституувавши ся, т. є. узявши себе новим і управленим до ухвалення він пригадав собі, що ті, хто бажає здобувати „права для хлоп хлопськими руками“, не мають між собою ані однісінького хлопа. І встидно і смішно. І щож роблять ті добродії? Просту річ: ухвалюють додатково „запросити до комітету ще 30 селян і міщан“. Не бійте ся, тих уже піхто не питає ся, чи вони хочуть належати до сего комітету, т. є. ясніти в его хвості своїми іменами. Комітет по просту іменував їх своїми членами без їх відома і волі, іменував по головнім за-

сіданню, в тій певности, що вони або зовсім не будуть мати нагоди зібратися ще раз і сказати в комітеті своє слово, або коли б і прийшло до того, то все таки лишаться в меншості. Запрошено їх для паради на те, щоби свічки погасити. І ще кого запрошено! В списі селян запрошених до сего комітету знаходимо кількох селян радикалів, знаходимо посла Остапчука, а нема нпр. посла Новаковського. Є се поступуване перфідне, проба влізти клином між членів партії радикальної, зловити недогадливих на красні слова, щоби потім побивати партію тими її членами. Та поступуване таке мусить мстити ся на комітеті. Посол Остапчук на засіданні комітету не прийшов, а дехто з селян вислав заяву, що запроси до комітету не приймає. Ми не сумніваємо ся, що й інші селяне радикали випросять ся від тої честі. А то ось чому:

1) З відозви бачимо, що сей комітет не має властиво програми, а бажає тільки мандатів, за котрих ужиток не дає ніякої поруки.

2) Комітет очевидно маловажить селянство, коли на свої наради не покликав нікого з селян.

3) Радикальна партія на своїм зйізді власне на домагання селян ухвалила не належати до спільного комітету з жадною партією, а виступати до акції виборчої самостійно. Належаче до сего комітету могло би селян радикалів наразити на таку неприємність, що мусіли би підпирати нерадикального кандидата супроти радикального, значить, спроневерити ся своїй партії, на що комітетові очевидно й числили запрошуючи їх у свій круг.

Отсі думки про „краєвий руський комітет“ я висказав по часті в „Kurjerze Lwowskim“— і се доповнило міру моїх гріхів. „Дѣло“ як і слід

такому великому психологови, зараз збагло, що я писав першу свою замітку в злості (а я писав її власне в гумористичнім настрою!) і кинуло слово, що „вона тенденційна і наскрізь неправдива“. Та коли прийшло ся показувати, де ж у моїй замітці ті тенденції і брехні, то не найшло нічого крім дитинячого викруту, що не Романчук заснував краєвий комітет, а делегати-попи, хоча я в своїй увазі виразно говорив, що Романчук ще від червня заходив ся завязати спільний комітет, а попи завязали його аж 10 грудня. Та за то „Дѣло“ помстило ся на мві і на всіх радикалах в спосіб справді гідний органа, що, як каже воно само, „з одної сторони рішучо та неустрашимо поборював усяку неправду і деморалізацію, а з другої вказує своїй суспільности ідеали і дороги, якими вона до них має стреміти“. Ось послухайте лишень, як рішучо воно побороло вся-

ку неправду і деморалізацію в ч. 290 з. р. 1896: „Спільна акція виборча зазнала ще з третього боку сильного заатакованя, а то від дра Франка в Kurjer-i Lwowskim. Др. Франко промовляє в імені радикальної партії і вибирає до сего досить дивну дорогу, бо польську газету, котра мабуть все ж не є органом руської партії радикальної. На стагю дра Франка, котрої головні мотиви не відбігали від аргументів „Правди“, нпр. що до висуваня особи п. Романчука на перший план, що до положаня Побідоносцевим, ми вже дали відповідь, а тепер др. Франко забавив ся в репліку. В подрібний розбір сеї репліки не будемо вдавати ся, а тільки семо з неї лиш два важнійші моменти. Др. Франко оправдує ухвалу партії радикальної — не вдавати ся в союз з москвофілами — мотивом національним, відтак ріжницею програми радикальної і москвофільської під зглядом

практичної праці між народом, а в кінці опінією селян радикалів, котрі найбільше опирали ся союзови з москвофілами. Всі ті мотиви дуже хисткі, коли зважить ся, що перед зйіздом партії радикальної один з провідирів радикальних д-р Трильовський промовляв горячо за спільною акцією всіх стороництв опозиційних. Сей погляд д-ра Трильовського називає др. Франко голосом одиниці, а забуває, що сей голос походив як раз від чоловіка, котрий може ще найбільше робив практично роботу радикальну і знає, як укладають ся на провінції взаємні відносини стороництв політичних. А заслонювати ся мотивами національними, а ще й опінією селян радикалів, се трохи за відважно супротив дійсного(!) стану річи. Впрочім і радикальна партія не вирекла ся союзів в тактиці виборчій, ба навіть на зйїзді говорено про порядок, в якім мають наступати ті союзи: найперше

соціалдемократи, відтак польські людовці і т. д., то чи і в тій ухвалі замаркований так дуже момент національний? А може янов др. Франко скаже, що се був погляд одиниць, бо так справді виходило би з его слів, що „сторонництво опозиційних народоуців повинно би бути найблизшим союзником радикалів“, — але при тих всіляких метаморфозах, які робила партія радикальна в своїм досить ще короткім житю політичнім, нам видає ся, що теперішня тактика радикалів єсть в певній мірі не що інше, як лиш погоня за манда-тами. Но, а в тім згляді треба вибрати дорогу, котра найскорше веде до цілі“.

Я також не буду подрібно розбирати сеї статі, а тільки зазначу в ній кілька важнійших брехень і перфідій:

1) Я в Kurj. Lw. про комітет руський писав усього два рази і то коротенько, писав не від імени радикальної

партії і навіть без свого підпису, по просту як постійний співробітник газети, що має собі приділені справи руські. Я писав для публіки польської, котрій уважав потрібним вияснити справу, а коли, мовлячи словами Куліша, „у моім слові була якась недовідома сила“, то видно, що „с правдою було воно у змові“.

2) Др. Трильовський справді виступив був на вічу в Станіславові за пільною виборчою акцією всіх трьох партій, та швидко зрозумів, що ся акція в формі одного спільного комітету неможлива і від сеї думки відступив.

3) Радикальна партія на своїм зйізді формально вирекла ся союзу з москвофілами і Барвінчуками в тактиці виборчій.

4) Які метаморфози перебула партія радикальна в часі свого існування, сего „Дѣло“ не каже і певно не зуміє сказати, а коли думає про мимий союз

радикалів з москвофілами в часі нової ери, то сю брехню ми вже не раз простували в „Житю і Слові“ і більше слів про неї тратити не будемо. А вже кінцеві слова „Дѣла“ про „погоню за мандатами“, се підлість тай то не оригінальна, а скопійована з „Галичанина“, і то скопійована невміло. Бо як може виглядати у нас погоня за мандатами? Може мати тільки дві форми: або хтось продає ся пануючій верстві і числить на те, що правительство чи там хто небудь перепре его вибір своєю силою — сего „Дѣло“ про радикалів не осмілює ся сказати. Або знов хтось спекулює на інерцію, недозрілість мас та політичну безідейність інтелігенції і здобуває собі популярність фразами про єдність і згоду — в тім значіно не радикалам, а власне панам із краєвого комітету можна би закнчити погоню за мандатами. Коли „Галичанин“ закнчив пам се, то бодай мав відвагу брехати

до кінця і сказав виразно: вони продали себе правительству, не дбаючи про те, що радикали на своїх вічах бють остро на правительство, сидять за се по тюрмах (Вітик, Новаковський, Остапчук і др.) та волочать ся по судах, що їх часописі конфіскують, що проти них мобілізують усі сили. А що на популярність серед руської інтелігенції радикали не спекулюють, на се найліпший доказ, що не пішли до спільного комітету і воліли стягнути на себе загальний гнів, ніж спроне-вірити ся своїм поглядам.

Мушу тут сказати ще кілька слів про себе, потрібних для вияснення того, що дальше буде. Я не належав до „Народної Ради“, аж 1896 р. за помо-вою декого з товаришів вписав ся до неї в часі загальних зборів, на котрі я прийшов яко кореспондент Курґ. Лw. Мене вибрано до виділу. Заряд рад. партії лишив міні до волі засідати

в виділі того товариства, до которого належить чимало радикалів, доки би не прийшли такі справи, що змусили б мене уступити. Отже в червні прий-шла справа завязання комітету виборчо-го. П. Романчук підніс внесок д-ра Олесніцкого, щоби завязати комітет із усіх трьох партій до купи. Я про-мовляв проти сеї думки, з разу без по-розуміння с партією і виразно заявляючи, що говорю сам від себе. Я виставляв кілька аргументів, а власне 1) про-грамові різниці, 2) різниці в націо-нальних поглядах, 3) досвід давніших часів, коли то в спільних комітетах одна партія рила під другою і обі спільно падали, 4) затемнене свідомости пар-тійної у самих народовців через союз з москвофілами, 5) політичну слабкість москвофілів, котрих союз з народовцями скріпить, а народовці через те нічого не скористають, 6) одієм, яке стягнуть на себе через союз з москвофілами на-

родовці з боку Поляків і уряду, 7) скріплене через те саме позиції руських урядовців, котрі тоді будуть мати повне право сказати: ми одні ратуємо Русь від потопа москвофільства, ратуй нас уряде! Що до радикалів, то я заявляв (і тут згоджувався з мною редактор „Дѣла“), що вони властиво союзу ні с ким не потребують, бо за мандатами не гоняють ся, а ставати будуть тільки там, де їх самі виборці покличуть до кандідовання, т. є. де їх робота серед народа підготовила ґрунт для їх кандідовання, і кандідуючи вони не будуть просити ніякого комітету о потверджене їх кандідатури. Мусіли мо аргументи промовляти до переконання декому з народовців, бо внесок д-ра Олесницького адоптований Романчуком провалився раз на виділі, другий раз на зйїзді мужів довіря скликаних д. Романчуком і за мною голосували в обох разях деякі з тих,

котрих підписи тепер знаходять ся в числі членів спільного комітету. Пізнійше, в часі зйїзду нашої партії „Народна Рада“ забажала почути слово від делегатів радикальної партії, і тоді др. Окуневський в розмові з мною заявив ся також проти союзу з москвофілами і за згодою інших членів партії, делегати его устами заявили се виділови „Народної Ради“. Тоді виділ ухвалив, що буде вести акцію виборчу сам без москвофілів, але і без радикалів, а радикали зараз на зйїзді вибрали свій комітет виборчий. В наслідок сего я виступив із виділу „Народної Ради“.

Вже тоді, під час зйїзду нашої партії „Галичанинъ“ дізнавши ся, що на виділі „Нар. Ради“ я промовляв проти союзу з москвофілами а др. Окуневський заявив ся також в тім дусі, пустив першу брехню, буцім то др. Окуневський уже продав ся урядови і до сойму був вибраний при помочи

уряду і буцімто правительство обіцяло при надходячих виборах допустити до Ради державної двох радикалів — д-ра Окуневського і д-ра Франка. Я не простував сеї нісенітницї, бо що мав простувати? Правительство обіцяло? Кому? коли? де? Щоб я що небудь знав про сю обіцянку — сего й Галичанини не твердив. Досить, що знав Господь Бог і редактор „Галичанина.“ Др. Окуневський уважав також низшим своєї честі протестувати проти піднесеного проти нему закиду — і перша брехня Галичанинови увійшла. Ну, а при бреханню так як при йїді — *l'appetit vient en mangeant*. Повторивши ще пару разів брехню про д-ра Окуневського „Галичанин“ в відповіді на мою критику звязку народовців з москвофілами назвав мене „казеним радикалом,“ а далі вистрілив на мене ось якою гарматою. В ч. 287 з 25 дек. (самий

святий вечір) він надрукував ось яку статтю:

Туда стежка в горохъ! Мы получили слѣдующее письмо: Прочитавши в „Галичанинѣ“ замѣтку о „казенимъ радикалѣ“, д-ръ Франку, а не нашедши въ ней поясненія, по какой причинѣ столь неожиданная и удивительная перемѣна въ его дотеперѣшнихъ возрѣніяхъ послѣдовала, началъ я изслѣдовати дѣло и узналъ фактъ, который кидаетъ яркое свѣтло на характеры людей съ одной стороны, а на различные способы и старанія ново-эристовъ, чтобы привлечь вліятельныхъ людей въ свой таборъ, съ другой стороны. Якъ извѣстно, д-ръ Франко старался и не перестаетъ старатись о катедру на львовскомъ университетѣ; не имѣя однако другого способа, чтобы добитись цѣли, обратился онъ за протекцією к п. Барвинскому, который и

обіщавъ ему помочи своимъ на сегодня всемогущимъ вліяніемъ. И дѣйстви-тельно не удалось п. Барвинскому помѣстити д-ра Франка въ пропозиціи на ту посаду, однако подѣ условіемъ, если соубѣгающій ся перемѣнить свою дотеперешнюю политику, поклонится въ св. Юрѣ и т. п. Цѣль освящаєть средства: радѣ не радѣ рѣшился д-ръ Франко уд влетворити тѣмъ требованіямъ. Тѣмъ и поясняется выступленіе его въ „Народной Радѣ“ противъ всякого соглашенія съ „москвофилами“, дальше въ извѣстной аферѣ „Товариства им. Шевченка“ съ редакцією „Дѣла“ и на конецъ его выступленіе въ Kurjer-ѣ Lwowsk-омъ согласно съ корреспондентами Czas-а и „Правд ы“ противъ общаго русско-народнаго комитета. Д-ръ Франко пошелъ еще дальше. Примѣтивши, що фракція Барвинского и Вахлянина клонится къ паденію, потерявши довѣріє у на-

рода, рѣшился онъ принятись словомъ и дѣломъ за ея спасеніе. Яко глава „радикаловъ“, задумавъ онъ вовлечи также своихъ одномышленниковъ въ ту игру, представивши имъ большіи корысти для своей партіи въ союзѣ съ п. Барвинскимъ, при содѣйствіи котораго будутъ въ польско русскомъ комитетѣ поставлены радикалы яко правительственные кандидаты въ послы державной думы. Для задокументованья своихъ намѣреній дѣломъ, прибылъ онъ лично на „радикальное“ вѣче въ Коломыѣ и не допустилъ — не смотря на желаніе народа — заявити вотумъ недовѣрія п. Вахлянину, щобы сальзовати своихъ союзниковъ. Порозумѣвшись съ своими одномышленниками, препятствуетъ онъ заявляти и на другихъ вѣчахъ вотумъ недовѣрія упомянутому послу. Въ мутной водѣ легко рыбы ловити; такъ и д-ръ Франко задумавъ

увеличити партійні роздори, щоб тѣмъ путемъ приобрѣсти двѣ посады: университетскаго професора и посла державной думы. Такимъ образомъ имѣется во виду еще новѣйшій курсъ зъ д-ромъ Франкомъ во главѣ. Печальное то явленіе, возможное развѣ на галлицкой Русі. Личныи интересы ставятся выше интересовъ народа, который послѣдній обманывается лишь лестными словами. Деморализація, доведенная до апогея! Къ приведенному письму (которому нѣтъ причины не вѣрити, во первыхъ, понеже таковое происходитъ отъ личности весьма поважной и вѣродостойной, во вторыхъ, понеже обговариваемыи въ немъ разоблаченія совершенно оправдываются новѣйшею дѣятельностью д-ра Франка) добавимъ отъ себе лишь, що свободно д-ру Франку, игравшему до сихъ поръ роль Катона, ити въ Каноссу, соединитись съ кѣмъ угодно, но не къ лицу

ему содѣйствовать гибели своего народа, за который онъ до сихъ поръ розпинался, а который сегодня не стоитъ въ очахъ его и миски сочевицы. „Схаменитесь — скажемъ д-ру Франку словами Шевченка — бо судъ будетъ!!“ Що разоблаченія, находящіися въ приведенномъ письмѣ, вѣрны, доказуетъ еще и слѣдующій фактъ: Въ нынѣшнемъ н-рѣ Kurjer-a Lwowск-ого напечатана статья д-ра Франка отъ имени будто фракціи „радикаловъ“ п. з. Pod adresemъ p. Romańczuka.“ Статья та направлена противъ русскаго выбороваго комитета, упрекаетъ народовцевъ за ихъ союзъ съ москвофилами, сожалѣетъ надъ п. Романчукъ мѣ по поводу, що онъ не держался „радикаловъ“ и прч. И замѣчательно: по тому же камертону поетъ вчерашнее Słowo polskie, органъ прихвостня станчиковъ, польскихъ „демократовъ“, въ статьѣ п. з. Zruskiego obozu. И ему не правится русскій ко-

митетъ, и оно упрекаетъ народов-
цевъ въ союзъ съ москвофилами. Вотъ
гдѣ zeszły się dwie Marysie. По-
здравляемъ д-ра Франка съ союзника-
ми, но не завидуемъ ему его печальної
роли“...

Я наводжу в цілости сей незрів-
няний документ кацапської безличности
і шаленої злости. Справді, я не думав,
що своєю спокійною, річевою критикою
доведу тих людей до такого „умов-
стугнення“. Та підлота їх не скінчила
ся на самім написаню і видрукуваню
отсеї огидної елюкубрації. Вона видру-
кувана була в середу вечір перед свя-
тами, зараз розіслана на провінцію, —
значить, навіть як би я зараз другого
дня прислав спростоване, то воно му-
сіло б лежати в теці від четверга до
суботи, бо найближший нумер виходив
у суботу вечером. Я вислав спросто-
ване в п'ятницю; в суботу Галичанинъ

его не помістив, вірний засаді: Calum-
niare audacter, semper aliquid haeret.
Найближший нумер появив ся аж в по-
неділок вечір — знов нема мойого
спростованя. Тоді я удав ся до адво-
ката, і тільки під загрозою судової
інтервенції змусив сего падлюку до
надрукування отсеого спростованя (подаю
його в оригіналі, а не в тім жаргоновім
перекладі, який помістив Галичанинъ):

Світла Редакціє!

З поводу статі „Туда стежка въ
горохъ“ уміщеної в ч. 287 Вашого дне-
вника прошу Вас на підставі §. 19 зак.
прасового помістити в найближшій чи-
слі „Галичанина“ ось яке спростоване:

1) Неправда, немовби я коли не-
будь або тепер старав ся о яку небудь
катедру на львівськім чи на яким не-
будь другім університеті. За радою
декого з професорів того університету
старав ся я о приватну доцентуру на

університеті львівським, та коли моя габілітація не була затверджує міністерством, я покинув думку про університетську кар'єру і від того часу (1894 р.) не робив у тій справі ніякого ані найменшого кроку.

2) Неправда мов би я тій чи в якій небудь іншій ціли тепер чи коли небудь обертав ся до п. Барвінського за протекцією чи то сам особисто, чи посередно. З п. Барвінським я ніколи не сходжу ся окрім раз чи два рази на засідання виділу тов Шевченка, з ним не розмовляю, не кореспондую ані нікого ніколи не уповажнював у него за мною вставляти ся.

3) Неправдива, а до того прямо ідіотична видумка є і те, немов то п. Барвінському удалось помістити мене в пропозиції на ту посаду, бо раз, що я ні о яку посаду не стараю ся, а по друге, що вплив Барвінського не може сягати так далеко, щоби він міг обса-

джувати посади професорів університетських, де пропозиція в першій лінії виходить від сенату університетського.

4) Неправда, немов би п. Барвінський чи хто небудь інший ставив міні умови змінити мою дотеперішню політику, поклонити ся в св. Юрі, і т. д. Ніяких таких умов ніхто і ніколи міні не ставив. бо я ніколи не приходив в положене погребувати чогось такого, за що би той чув себе в праві ставити міні якісь умови.

5) Неправда, немов би, я „рѣшив ся“ задовлетворити тѣмъ требованіямъ; ніяким „требованіямъ“ негідним з моїми переконаннями я ніколи не рішав ся і мабуть до смерті не рішусь „задовлетворити“. Що автор Вашої статі потребував аж тільки безпідставних і дуже недотепних видумок, щоби пояснити собі мов виступлене в „Народній Раді“, в товаристві ім. Шевченка і мов становище заняте супроти спільного руського комі-

тету, се доказує тільки, що автор замотавши ся в тумані видумок стратив спосібність логічно думати і не розуміє поступування, котре не пливе з брудних, самолюбних мотивів.

6) Неправда, немов би я рішив ся словом і ділом ратувати партію Барвінського і Вахняпина, бо против сеї партії і єї проводирів я виступав і виступаю зарівно в Kurjerze Lwow-skim, як в видаваних мною часописях „Житю і Слові“ і „Громадським голосі“.

7) Неправда, немов би я „задумав“ вовлечи также своих одномышленниковъ въ ту игру, представивши имъ большіи користи для своей партіи въ союзъ съ Барвинскимъ“. Ні с ким із моїх товаришів у радикальній партії ані в загалі ні с ким у світі я ніколи ні поважно ані жартом не говорив навіть про можливість якого небудь союзу між радикалами а партією Барвінського, і треба бути цілковитим недорікою

в справах партійного життя, щоби подумати, що навіть коли би я хотів піти на дорогу якихсь компромісів з Барвінщуками, хто небудь із радикальної партії пішов би за мною на сю дорогу. Противно, я певний, що партія радикальна як один муж п встала би против такої думки, бо вважала би єї не за жадну хвиливу тактику, але за просту зраду програми партійної.

8) Неправдива і тільки яко дуже печесне оружіє в виборчій боротьбі зрозуміла є і та відомість, ширена від якогось часу „Галичанином“ і повторена „Дѣлом“, немов то радикали надіють ся здобути якісь мандати при помочи правительства. Радикали западто високо цінять конституційну свободу і волю виборців, щоби могли слідом недавніх повоєрців с ким небудь торгувати ся о мандати або надіяти са на мандати одержані з ласки чиеї небудь, а тим більше з ласки елементів во-

рожих нашому народови. Заявляю рішучо, що ніхто з радикалів ні с ким із таких елементів омадати не торгував ся і не буде торгувати ся, та й ніхто з тих кругів нікому з радикалів (о скільки я знаю) ніякої пропозиції ані обіцянки ані надії в тім згляді не робив і всяку таку пропозицію радикали відкинули би з обуренем.

9) Неправда, немов би я на вічу в Коломні „не допустил не смотря на желаніе народа, заявити вотумъ недовѣрія п. Вахнянину“. Ані перед вічем я о тій справі ні с ким не говорив ані слова, ані підчас віча, ані по вічу. Вічу проводив др Т. Окуневський і коли би народ бажав був заявити п. Вахнянинови своє недовіре, то я зовсім не розумію, яка міг кому небудь в тім перешкодити.

10) Неправда, немов би я „порозумѣвшись съ своими одномышленниками, препятствую и на другихъ вѣчахъ заявляти вотумъ недовѣрія упомяну-

тому послу“. Ні с ким в тій справі я не порозумівав ся, а противно на вічах в Старім місті і в Перемишлі (те остатнє відбуло ся в моїй присутности) у перше заявлено було вотум недовіря п. Вахнянинови.

Всі прочі уваги як не підписаного дописувателя, так і редакції „Галичанина“ лишаю без відповіді. Розумію добре, яка інтенція подікувала їх і з жалем мушу заявити: погана се мусть бути справа, котру треба підпирати аж такими брехнями.

З належним поважанем

Др. Ів. Франко.

Львів д. 7. січня 1897.

Видрукувавши отсе мое спростоване в ч. 2 з 1897 р. „Галичанинъ“ додає до него ось яку увагу:

„Не станемъ широко опровергати опроверженіе д-ра Франка, ровно якъ и далеки мы отъ того, чтобы намѣреніемъ нашимъ было обезславить фир-

му д-ра Франка, пользовавшуюся до сихъ поръ не злою славою. (Чи бач, які джентльмени!) Скажемъ лишь, що поведеніе д-ра Франка въ послѣднее время, именно его выступленіе въ „Народной Радѣ“ противъ общей выборовой дѣятельности всѣхъ независимыхъ русскихъ партій, ровно якъ и его выходки въ польскихъ газетахъ противъ русскаго выбороваго комитета, обращаетъ на себе общее вниманіе, вводитъ въ недоумѣніе и заставляетъ поневоленно искать оправданія для политики д-ра Франка тамъ, гдѣ ю наполь кореспондентъ нашей газеты. Вѣдь же трудно предполагати, щобы человекъ такой мѣры, якъ д-ръ Франко, считалъ серіозно успѣшнѣйшимъ розъединеніе нашихъ народныхъ силъ для выборовой борьбы, чѣмъ сплюсненіе (*sic!*) независимыхъ русскихъ партій. Такое предположеніе умалило бы славу д-ра Франка яко смотрящего дальше и глубше политика и можетъ быти оправ-

дано лишь таєтничными взглядами для достиженія якої нибудь собертой цѣли. Не станетъ также д-ръ Франко прекословити, що послѣдніи вѣча, устроенніи его политичными одномысленниками, щадили п. Вахнянина, когда между тѣмъ давнѣйше на каждомъ вѣчѣ встрѣчала политика упомянутого посла рѣзкое осужденіе. А вѣдь п. Вахнянинъ не перемѣнился, перемѣнились лишь видимо(!) взгляды гг. „радикаловъ“ на его политику. Конечно, писанныхъ документовъ для засвидѣтельствованія состоятельности сужденій нашего кореспондента мы не въ состояніи предъявити; то понятно, ибо всякіи того рода сдѣлки, якъ тѣ, которыи приписуются д-ру Франку, дѣлаются секретнымъ образомъ. Но съ другой стороны и опроверженіе д-ра Франка основується ровно же лишь на голословной негациі. (Цікаво, що я мігъ більше сказати про те, чого не було!) Въ виду

того приходится оставити розоблачення дѣла теченію времени, а ждати придется не долго“.

І я не буду широко доказувати, що отся увага є ще більшою безличністю і інфамією, ніж брехлива і з пальця виссана клевета якогось буцім то кореспондента „Галичанина“. Аджеж коли ти, падлюко, в попереднім числі заявив, що маєш свої брехні від якогось поважного кореспондента, котрий буцім то слідив і переконав ся, то не облизуй ся тепер, коли тобі плюнули в очи, а вважай своє жерело, подавай докази! Аджеж віче в Коломні не робило ся секретно і коли б я відмовляв когось від вношеня вотум недовіря Вахнянинови, то хтось мусів би се чути! Аджеж мое старане о катедру мусіло би бути звісне кому небудь із університетських професорів, а не самому тільки кореспондентови „Галичанина“. Аджеж коли я ходив на поклоненіє до Юра, то мусів там

хтось мене бачити. І коли я представляв радикальній партії користі союзу з Барвінським, то хтось мусів се чути. Відкликане до будущини, котре буцім то „разоблачить дѣло“, се така підлість і безхарактерність, що одчиняє ворота всякій брехні. Аджеж на такій самій основі я можу нині сказати, що д. Марков убив когось а д. Мончаловський обрабував, бо ж і такі діла роблять ся секретно, а будуще може виявити правду.

Цікаво ще, що „Дѣло“ зовсім промовчало отсей нечуваний публіцистичний розбій на гладкій дорозі і хіба о стільки показало ся поздержливим, що не передрукувало его. Одна тільки „Буковина“, що ще не давно й сама денунціювала мене як запроданого кацапам, виступила в мойій обороні і тим дорізала мене в очах союзних партій і навіть декого з радикалів. Була хвиля, коли я, бачучи довкола себе глупі докори та

ціпічні насміхи думав було пока-
зись або емігрувати хоч на кубанські
стени, та далі успокоїв ся. Не чу-
ючи ся в закинутих міні гріхах я
постановив собі ждати, чим скінчить-
ся ново спечена приязнь народовець-
ко-москвофільська. Може я, супроти-
вляючи ся тій приязни, покажу ся
дурним — щож, се по людях ходить.
Я навіть широко бажаю, щоби так стало
ся, щоби „краєвий“ бал під фортен-
церством Романчука і Дідицького ви-
танцював ся до ладу. Всеж воно кра-
ще буде, коли я один лишу ся в дур-
нях, ніж мали би се зробити дві
„поважні“ наші партії. В усякім разі
одно вже я теперзнаю, навіть хоч би
„Дѣло“ не сказало міні сего докумен-
тно: я слабкий політик. Скажу навіть
більше для догоди Д. Велеєви: я зо-
всім не є ніякий політик, бо по-
літика, по думці Д. Велеє, се циганство
і крутарство. Лишаю привілей на полі-
тиків провідирям об'єднаних партій.

106079

Бібліотека ДДПУ
імені Івана Франка

№ 1873 Ціна

4053/317

Бібліотека ДДПУ
імені Івана Франка